

Nr 27.

Av herr **Holmbäck**, om ändring av 10 § i lagen om rätt till litterära och musikaliska verk.

Ett bland de mest karakteristiska dragen i den moderna utvecklingen i fråga om rätten till litterära och musikaliska verk är att tillstånd från författarna (under vilket begrepp i det följande även inbegripas tonsättarna) erfordras för olika slags återgivande av deras arbeten. Man ser det kanske bäst, om man ägnar uppmärksamhet åt de olika kombinationer, som kunna uppstå. En författare får ersättning för sitt arbete, då han säljer sin författarrätt till en förläggare. Den, som köper en reproduktion av verket — alltså t. ex. en bok eller ett nothäfte — som förläggaren ger ut, har icke rätt att annat än i vissa fall begagna den kunskap om verket, han därigenom erhåller, till att föredraga (utföra) detta för allmänheten t. ex. genom uppläsning eller på musikaliskt instrument; för sådant föredragande fordras tillstånd av författaren. Tillståndet att föredraga verket medför i sin tur icke rätt t. ex. att försälja grammofonplattor, som återgiva verket sådant det föredrogs; för detta fordras ett särskilt tillstånd från författarens sida. Köper man en grammofonplatta, som utförts med författarens tillstånd, har man därmed icke förvärvat rätt att annat än i vissa fall låta en grammofon återgiva grammofonplattans innehåll för offentligheten; för dylikt återgivande erfordras i allmänhet tillstånd av författaren. Det är heller icke tillåtet att utsända grammofonplattans innehåll genom radion; för detta erfordras författarens tillstånd. Att en dikt, ett tal eller en komposition utsändes genom radion anses i vissa rättssystem icke betyda, att innehavarna av radiomottagningsapparater äga att annat än i vissa fall låta allmänheten genom apparaterna få del av dikten, talet eller kompositionen; för detta erfordras författarens tillstånd. För varje tillstånd kan författaren betinga sig ersättning; återgives hans arbete utan att han givit sitt samtycke då sådant samtycke skulle vara erforderligt, blir den, som återger arbetet, i varje fall skadeståndsskyldig. Den svenska rätten uppfattar ett olovligt återgivande av arbetet såsom ett brott, vilket skall sonas med dagsböter. Dessutom stadgas en skadeståndsskyldighet »för förlust, lidande eller annat förfång, som tillskyndats målsäganden genom den brottsliga gärningen», vilken ersättning icke i något fall må understiga femton kronor.

Även några andra drag i den moderna författarrättslagstiftningen må här anföras.

Förutsättning för skydd är icke, att arbetet föreligger i manuskript; även t. ex. ett extemporerat anförande är skyddat. Skydd ges emellertid ofta icke åt de exekverande artisterna eller åt den fabrik, som tillverkar ett mekaniskt instrument, vilket återger ljud eller bilder, utan blott åt författa-

ren. Så är t. ex. fallet enligt svensk lagstiftning. Skulle t. ex. å en konsert en världsberömd violinist utföra en annan musikers komposition, som då toges upp för återgivande på grammofonplattor, kan enligt svensk rätt blott tonsättaren, icke violinisten, förhindra försäljningen av plattorna. Att plattorna återgivas på en offentlig konsert kan vidare enligt svensk rätt hindras varken av den exekverande artisten eller fabriken, som kanske genom konserten ser sin omsättning minskas, utan blott av tonsättaren.

Nu nämnda regler ha, i den mån de gälla återgivande av litterära eller musikaliska verk genom grammofon, radio och ljudfilm, under det sista decenniet tilldragit sig utomordentligt intresse. Bland annat har detta blivit fallet med frågan om återgivande för allmänheten genom radiomottagningsapparat av anföranden, dikter eller kompositioner. Om denna fråga kommer den följande framställningen att handla.

På lagstiftningens väg (se en redogörelse i Statens offentliga utredningar 1937: 18 s. 37) har problemet lösts i Polen genom en lagändring 1935 och i Österrike genom en lag 1936, som trots Österrikes inkorporering med Tyskland fortfarande är i kraft. De båda lagarna visa helt mot varandra stridande regler. Enligt den polska lagen skola ägare av högtalare och liknande anordningar, även om dessa anordningar befinna sig på offentliga ställen, hava rätt att utan avgift till författaren begagna sig av dem för att upptaga utsändning genom radio. Enligt den österrikiska lagen sträcker sig författarrätten även till offentligt återgivande genom högtalare eller annan teknisk inrättning av ett i radio utsänt verk.

I lagskipningen har problemet även varit föremål för skiljaktiga lösningar. Det internationella rättsskyddet för litterära och musikaliska verk vilar som bekant på bernkonventionen av år 1886, och det organ, som tillser konventionens efterlevnad — en särskild byrå i Bern — utger tidskriften *le droit d'auteur*. I *le droit d'auteur* angivas åtskilliga rättsfall från utländska domstolar i hithörande spörsmål. Åren 1930—1934 hava domstolar i Förenta Staterna, England, Belgien, Danmark, Finland, Rumänien och Tjeckoslovakien med utgångspunkt från vederbörande staters rättssystem ansett, att innehavare av radiomottagningsapparater icke ägde rätt att sprida radierade verk till allmänheten genom högtalare (*le droit d'auteur* 1935 s. 27). 1936 har en ungersk domstol kommit till samma resultat (*le droit d'auteur* 1938 s. 48). Viktiga domar ha emellertid även fällts i motsatt riktning. Den 12 juni 1932 har den tyska Reichsgericht (*le droit d'auteur* 1933 s. 57, *Entscheidungen des Reichsgerichts in Zivilsachen* Band 136, s. 377), den 9 december 1933 den italienska kassationsdomstolen (*le droit d'auteur* 1935 s. 34), den 14 februari 1936 en domstol i Rotterdam (*le droit d'auteur* 1938 s. 84; domen överklagad), den 30 mars 1936 straffdomstolen i den franska staden Saverne (Zabern; *le droit d'auteur* 1937 s. 8) och den 28 juli 1938 kassationsdomstolen i Luxemburg (*le droit d'auteur* 1938 s. 133) vägrat godtaga anspråk på att det skulle vara förbjudet för innehavare av radiomottagningsapparater att återgiva radioutsändningar för allmänheten.

Vad Sverige beträffar finnas de gällande lagbestämmelserna om rätt till litterära och musikaliska verk i lag den 30 maj 1919 med däri genom lag den 24 april 1931 verkställda ändringar.

1919 års lag i dess ursprungliga lydelse innehöll inga stadganden om radio; de första försöken att medelst radiotelefon till mottagare på skilda platser utsända nyheter, musik, sång, föredrag, predikningar o. d. anställdes i slutet av 1920 i Amerika. Då emellertid lagen icke förbjöd offentligt föredragande av utgiven skrift, måste utsändande av skriftens innehåll genom radio och skriftens återgivande offentligt genom radiomottagningsapparat vara tillåtet. Offentligt föredragande av outgiven skrift och av muntligt föredrag (d. v. s. extemporerat föredrag, som någon annan än författaren nu kan återgiva på grund av anteckningar efter föredraget eller på grund av att han minnes dettas deltagare) samt offentligt utförande av musikaliskt verk utan tillstånd av författaren var åter förbjudet av lagen, och denna måste då otvivelaktigt tolkas så, att utsändande genom radio av outgiven skrift, muntligt föredrag och musikaliska verk icke vore tillåtet utan författarens tillstånd. I frågan, huruvida det vore tillåtet att genom radiomottagningsapparat offentligen återgiva en radioutsändning utan författarens tillstånd, om utsändningen återgav outgiven skrift, muntligt föredrag eller musikaliskt verk, gav lagen däremot icke klarhet. Svaret måste bero på, om den, som genom sin mottagningsapparat återgav verket, därigenom kunde anses föredraga resp. utföra detta.

I förarbetena till 1931 års lagstiftning — genom vilken man utsträckte författarrätten bl. a. såtillvida, att förbud även meddelades för att utan författarens tillstånd uppläsa utgiven skrift — behandlade man författarens rättsställning i fråga om utsändande av hans verk genom radio. Genom ny lydelse av § 2 av 1919 års lag stadgades, utom att författaren skulle hava uteslutande rätt att offentligen föredraga skrift eller muntligt föredrag och utföra musikaliskt verk, att han även skulle hava uteslutande rätt att »genom radio utsända sitt verk».

Efter tillkomsten av 1931 års lagändringar blev frågan om innehavares av en radiomottagningsapparat befogenhet att offentligen återgiva ett verk, som utsändes genom radio, föremål för avgörande genom två Kungl. Maj:ts utslag den 23 december 1933, återgivna i N. J. A. 1933 s. 639 och 647. Dessa rättegångar torde här böra i korthet refereras.

Föreningen Svenska tonsättares internationella musikbyrå (Stim), u. p. a., som är innehavare av ett stort antal tonsättares författarrätt till sina arbeten, hade med A.-B. Radiotjänst träffat avtal om utförande pr radio av vissa verk. I kontraktet var stadgat, att innehavare av radiomottagningsapparat icke kunde på avtalet grunda någon rätt att i förvärvssyfte utnyttja radioutsändning av verk, som innefattades i avtalet — en bestämmelse, som bör ses i samband med att i en administrativ författning, kungl. kungörelsen den 20 juni 1924 angående rätt att innehava radiomottagningsapparat, var (och fortfarande är) föreskrivet att telegrafstyrelsen skall meddela tillstånd att innehava radiomottagningsapparat »under förbehåll av enskild rätt».

Stim yrkade nu i den ena rättegången vid rådhusrätten i Göteborg ansvar och skadestånd å en restaurangägare för att hon (i tiden efter ikraftträdandet av 1931 års lagändringar) i sin lokal medelst en radiomottagningsapparat låtit utan tillstånd av Stim utföra fem särskilda musikstycken. Föreningen åberopade därvid ett utlåtande av f. d. presidenten i Svea hovrätt friherre Erik Marks von Würtemberg och hovrättsrådet Hjalmar Himmelstrand. Av de i 2 § av gällande lag om rätt till litterära och musikaliska verk givna bestämmelserna om författares uteslutande förfogande över rätten att utföra eller genom radio utsända musikaliskt verk, vartill han vore upphovsman, följde enligt utlåtandet, »att — försåvitt upphovsmannen icke skulle hava, i samband med upplåtande av rätt till verkets utsändande i radio, med utsändaren träffa avtal om rätt för denne att låta innehavare av mottagningsapparat använda apparaten till radiounderhållning för allmänheten — rätt till dylikt användande av apparaten ej kan grundas på innehav av radiolicens». Rådhusrätten ogillade Stims talan med två röster mot en, hovrätten anslöt sig enhälligt till rådhusrättens åsikt, men högsta domstolen biföll Stims talan med fyra röster mot två och dömde restauranginnehavaren till straff om fem dagsböter och skadestånd om sjuttiofem kronor.

I den andra rättegången yrkade Stim ansvar och skadestånd vid samma rådhusrätt å en balettmästare, som, likaledes efter ikraftträdandet av 1931 års lagändringar, vid en danstillställning, dit allmänheten ägde tillträde mot avgift, utan tillstånd av Stim låtit utföra två musikaliska verk. Svaranden genmälde, att under danstillställningen musik hade utförts av ett kapell men att någon av besökandena öppnat en radiomottagningsapparat, som fanns i lokalen, och som därefter återgivit de båda musikverken. Stim erinrade här emot, att när svaranden i sin offentliga danslokal hade en radiomottagningsapparat så anbringad, att besökandena kunde själva öppna den, han vore ansvarig, om genom apparaten utfördes sådan musik som den förevarande. I målet avvisade såväl rådhusrätten som hovrätten enhälligt Stims talan, varemot den i högsta domstolen bifölls av de fyra justitieråd, vilka godkänt Stims talan i det nyss återgivna målet, mot de två justitieråd, vilka även i sistnämnda mål kommit i minoritet. I utslaget, genom vilket svaranden dömdes till fem dagsböter och trettio kronors skadestånd, påpekades, att svaranden hade att ansvara för det olovliga utförandet av musikverken.

Med utgångspunkt från 1919 års lag och 1933 års prejudikat har sedermera Stim utarbetat en promemoria angående sin rätt till ersättning vid offentliga musikutföranden. I denna promemoria, som utgivits av trycket, säges, att tillstånd måste sökas hos Stim för varje offentligt utförande av ett skyddat verk, vare sig utförandet sker efter noter, efter gehör, med grammofon, med radioapparat m. m. Musikstycke, som komponerats av för mer än trettio år sedan avliden tonsättare, är fritt endast om det utföres i original, men om det är arrangerat av någon bearbetare, som är ansluten till Stim eller till någon med Stim samarbetande utländsk organisation — vilket anges vara regel i fråga om musikstycke, som kommer till utförande i dans-, restaurant-, biograf, kafélokal etc. — äges utföranderätten till sådant

verk även av Stim. »I detta sammanhang kan påpekas», fortsätter promemorian, »att s. k. gammal dansmusik merendels åtnjuter samma skydd som moderna schlager. Sådan schottis, hambo, polka, gammalvals etc., som utföres vid s. k. kulturella danstillställningar, komponeras nämligen även i våra dagar av till Stim eller utländska utföranderätsorganisationer anslutna komponister. Även s. k. allmogemusik åtnjuter i många fall skydd». I fråga om de avgifter, som måste erläggas till Stim för erhållande av rätt att utföra skyddad musik, säger promemorian bl. a. att för kaféer och restauranter med mekanisk musik avgifter utgå från kr. 10:— till kr. 100:— pr månad, beroende på omfattningen av resp. rörelser.

Promemorian säger icke uttryckligen, att även hotell och pensionat böra erlægga avgifter till Stim. Föreningen har emellertid utsträckt sin verksamhet även till sådana företag. Jag har tagit del av skrivelser från Stim till en pensionatsinnehavare, som har 8 gästrum inom den byggnad, pensionatet bedrivs, samt tidvis även tre rum utom pensionatet. Med utgångspunkt från att i Svenska turistföreningens publikation Vilo- och kurorter uppgives, att i pensionatet finnes radio, har Stim i brev till denne pensionatsinnehavare uttalat, att även om endast radioapparat eller grammofon skulle stå till gästernas förfogande, han enligt bestämmelserna i lagen den 30 maj 1919 om rätt till litterära och musikaliska verk vore ansvarsskyldig för det offentliga musikutförandet. Såsom bilagor till detta brev följde den nyss angivna promemorian samt ett tryckt formulär med frågor, huru många rum funnes, huru många personer deltog i serveringen, inom vilket landsfiskalsdistrikt rörelsen vore belägen o. s. v. I ett annat brev har Stim upplyst, att ersättning dock skall erläggas endast för tid, då offentligt musikutförande förekommer. »Skulle Ni sålunda under 6 månader på året undanflytta radioapparaten och kunna garantera, att något musikutförande för Edra gästers underhållning med radioapparaten icke förekommer, behöver Ni icke erlægga ersättning för denna tid på året.» I ett översänt kontraktsförslag, för vilket begagnats en tryckt blankett, har Stim, i enlighet med kollektivavtal mellan Stim och Svenska turisthotellens riksförbund, fastställt avgiften för pensionatet till 10 kr. pr månad — alltså 120 kr. per år — om utförande sker blott genom mekaniskt tal- eller musikinstrument (grammofon, radiomottagningsapparat o. d.). I de delar av kontraktsförslaget, som äro tryckta och som i följd därav måste antagas hava översänts även till andra pensionat, stadgas, att avgiften skall erläggas den sista i varje månad, men att 20 % rabatt erhålles om avgiften erlägges redan den 15 — en bestämmelse, som i realiteten betyder att avgiften är 8 kr., till vilket kommer ett vite av 25 %, om avgiften ej erlägges den 15. Även med avräknaude av nyssnämnda rabatt och en rabatt om 20 % som erhållas av företag, vilka äro anslutna till Svenska turisthotellens riksförbund, blir avgiften för det lilla företag, varom här är fråga, 72 kr. pr år, d. v. s. något mer än 7 gånger den avgift, innehavaren betalar i radiolicens till staten för hela radioprogrammen. För större företag blir avgiften givetvis flerdubbelt högre. Till avgiften komma postavgifter-

na, vilka enligt uttrycklig bestämmelse i kontraktsformuläret skola falla pensionatsföreståndaren till last. Bland de tryckta kontraktsbestämmelserna märkes ytterligare, att, om utförande medelst grammofon, autopiano och orkestrion förekommer, pensionatsinnehavaren skall vara skyldig att varje månad insända förteckning över alla plattor, skivor, rullar, band eller dylikt, som under månaden förvärvats. Skulle han försumma detta och icke låta rätta sig efter påminnelse, skall han betala en dröjsmålsersättning om tio kronor pr dröjsmål och påbörjad månad. Jag äger kännedom om att till företagare, som vägra underteckna kontraktsförslag, Stim slutligen utsänder meddelande med uppmaning att reglera ärendet, då Stim eljest nödgas låta frågan om kontraktsteckning förfalla och överlåta ärendet till sin jurist. Stim säger sig i meddelandet emotse kontraktet inom åtta dagar.

Att med utgångspunkt från de svenska lagbestämmelserna taga ställning i den fråga, som högsta domstolen avgjort genom sitt utslag av år 1933, är givetvis vanskligt. Att de synnerligen skickliga jurister, som avgjorde frågan, stannade i olika uppfattningar, visar dess svårlösta natur.

Så mycket är enligt min uppfattning klart, att lagändringen 1931 om författares uteslutande rätt att utsända sitt verk genom radio icke är av betydelse för frågan. Varken ordalagen i 1931 års bestämmelser om författares uteslutande rätt att utsända sitt arbete genom radio eller förarbetena till dessa bestämmelser ange mera än att författarens tillstånd erfordras för utsändningen från sändarstationen. I fråga om bestämmelsernas ordalag har samma åsikt angivits av ett av de justitieråd, som tillhörde minoriteten i högsta domstolen, då de båda utslagen av 1933 beslötos, och som utvecklat sin uppfattning i ett mycket intressant yttrande till Högsta domstolens protokoll. Hans bevisning i nu nämnda hänseende synes mig vara helt avgörande. Beträffande förarbetena till 1931 års lagändring kan det betonas, att om man verkligen skulle avsett att genom de nya stadgandena även giva en regel om att författarens tillstånd skulle erfordras för återgivande genom radiomottagningsapparat av ett verk, denna regel — om vars önsklighet meningarna måste vara synnerligen delade — otvivelaktigt hade uttryckligen angivits och diskuterats i förarbetena.

Avgörande för frågans lösning torde i stället fortfarande vara, huru man skall tolka de 1919 antagna stadgandena om författares uteslutanderätt att offentligen föredraga muntligt föredrag eller outgiven skrift och offentligen utföra musikaliskt verk (sådana de nu lyda, sedan de 1931 omredigerats och kompletterats med regeln om författares uteslutande rätt att föredraga utgiven skrift). Är ett återgivande genom radiomottagningsapparat ett föredragande resp. utförande av vederbörande verk? Ett bestämt svar på denna fråga skall jag icke här söka giva. Kanske kan emellertid därvid en synpunkt bliva avgörande. När lagen stadgar, att författare äger uteslutande rätt att offentligen föredraga skrift eller muntligt föredrag och utföra musikaliskt verk, häntyda själva ordalagen på att en person är den föredragande

eller utförande, icke en maskin. Att författarna av 1919 års lag icke beträffande tillämpligheten av nu angivna stadganden i 2 § tänkte sig annat än en människa såsom den handlande framgår i varje fall därav, att för återgivande genom de typer av tal- eller musikapparater som funnos 1919 — mekaniska instrument eller på vals, platta, band eller annan till dylikt instrument hörande inrättning, varvid det utmärkande är att verket kan återges flera gånger — man gav ett särskilt stadgande om författarrätten. Skola därför de angivna stadgandena om författares rätt att föredraga eller utföra verk anses omfatta även återgivande genom radio, är detta en utvidgning av bestämmelsernas ursprungliga användningsområde. En dylik utvidgning torde böra ske uteslutande genom lagstiftning. Fråga är nämligen icke blott om utvidgande av området för skadeståndsskyldigheten — detta område har med fullständig rätt under inflytande av den moderna sociala utvecklingen under de senaste årtiondena i hög grad vidgats genom rättspraxis — utan även av det område, å vilket gärningar anses som brott (det straffbelagda området). Då det gäller att på grund av företeelser, som visa sig under samhällets och teknikens allmänna utveckling, vidga det straffbelagda området, måste man i lagskipningen av naturliga skäl vara mycket försiktig och överlåta åt lagstiftningen att handla.

Oavsett vilken ståndpunkt man har till frågan, huruvida vid de avgöranden, vilka ledde till 1933 års utslag, högsta domstolens majoritet eller dess minoritet gav ett riktigt uttryck åt den svenska lagen, är det, enligt min åsikt, av vikt, att de inskränkningar, som enligt de båda rättsfallen finnas i innehavares av radiomottagningsapparater rätt att låta sina apparater återgiva radioprogrammen för offentligheten, på lagstiftningens väg bringas att upphöra.

I vårt land finnas för närvarande över 1,200,000 radiolicenser. Detta måste betyda att det övervägande antalet familjer betalar licensavgift för att hava tillgång till radio. Av dem, som någon tid vistas på pensionat, vilka icke ha karaktär av direkta privathem, torde väl knappast någon icke hava radio hemma i sin bostad. Besökarna av kaféer och andra restauranger o. d. torde även i flertalet fall hava radio i sina hem. Det ter sig då onaturligt, att en särskild avgift skall behöva utgå av pensionatets eller restaurangens innehavare för att dessa gäster skola få tillfälle att höra radio i pensionatet eller restaurangen. Utkrävandet av en dylik avgift torde både av pensionat- och restauranginnehavarna och av den alldeles övervägande delen av allmänheten betraktas som trakasseri.

Det är självfallet icke förbjudet för någon innehavare av ett pensionat eller en restaurang att i de rum, i vilka hans gäster vistas, hava en radio installerad. Dagsnyheter, politiska anföranden, icke skyddad musik, icke skyddad litteratur o. s. v. kan han utan vidare låta sina gäster få åhöra. Det är först när radioapparaten kommer in på programnummer, för vilka föreligger författarrättsskydd, som han måste bryta den elektriska ström, som driver radion. Men var går gränsen mellan det, som är skyddat enligt lagen om rätt till litterära och musikaliska verk, och det, som icke åtnjuter skydd

enligt lagen i fråga? Det kan icke begäras av pensionatets eller restaurangens innehavare, att han skall känna till denna gräns. Gränsen drages av lagbestämmelser, som han icke kan förutsättas behärska, och i många fall blir det en svårbedömbart domstolsfråga, om gränsen är överskriden eller icke. Till Stims påpekande, att ett musikstycke, som nu i princip är fritt på grund av att viss tid förflutit sedan tonsättarens död, i ett särskilt fall kan vara skyddat på grund av att det är »arrangerat», kan anmärkas, att frågan, huruvida författarrättsskydd föreligger för arrangerade musikstycken, beror på graden av den nyskapande verksamhet, arrangören utövat i fråga om stycket. Om denna grad är tillräcklig eller ej blir det domstolarnas sak att avgöra. I många fall återger radion f. ö. arbeten, vilkas författare icke ha någon avsikt att göra gällande det skydd, de äga enligt författarrättslagen: om t. ex. en vetenskapsman håller en radioföreläsning, nöjer han sig med sitt arvode från Radiotjänst och har icke en tanke på att dessutom skaffa sig inkomster från de pensionat, där hans föredrag åhörts av gästerna. Då gränsen mellan skyddat och oskyddat är så svår att draga, tvingas den ägare av ett pensionat eller en restaurang, som icke vill betala de av Stim — en enskild förening — fastställda avgifterna för åhörande av den genom statlig försorg utsända musiken, stundom av rädsla för att begå en lagöverträdelse att avstå från att låta sina gäster höra de programnummer, som äro oskyddade, och de programnummer, i fråga om vilka författaren icke gör anspråk på någon ersättning av annan än Radiotjänst — såsom Stim i den passus om undanflyttande av radioapparaten, vilken citerats i det föregående, också förutsätter att vederbörande pensionatsinnehavare skall göra. Att en pensionats- eller restauranginnehavare skall behöva vara underkastad ett dylikt tvång att avstå från sin rätt torde utan tvekan kunna betecknas som stötande.

Även en annan synpunkt gör sig gällande. I det andra av de två refererade rättsfallen av år 1933 blev svaranden fälld till dagsböter, trots att icke han utan hans gäster knäppt på radion. Flytta över detta exempel till att gälla t. ex. ett pensionat! Där är det så gott som alltid en gäst, som sätter radiomottagningsapparaten i gång. Pensionatets innehavare vet i allmänhet icke ens, när det sker. När då den pensionatsinnehavare, som icke vill betala de avgifter, Stim avkräver honom, kan riskera att bli dömd till böter för den »brottsliga gärning», han begått genom att icke hindra sina gäster att lyssna på t. ex. skyddad musik, föreligger för honom ett ytterligare tvång att avstå från sin rätt att låta sina gäster lyssna på de programnummer i radio, till vilka icke finnes författarrätt eller till vilka icke författarrätt göres gällande. Radion blir för honom en farlig apparat, vilken han måste vakta vid risk att eljest kunna bliva dömd till straff. Även detta resultat kan betecknas som stötande.

Jag kan gå vidare. Antag att en innehavare av en restaurang eller ett pensionat skulle vägra att göra upp med Stim men behålla sin radio. Om Stim då vill hålla på sitt anspråk, måste det bli rättegång. Är det fråga om en restaurang, vållar rättegången icke större svårigheter. Några gäster,

som direkt gått till restaurangen för att avlyssna, om skyddade musikstycken återgivits av radiomottagaren, kunna vittna. Är det åter fråga om ett pensionat, blir frågan vida mera invecklad. Någon måste ange saken; denne någon måste emellertid skaffa sig tillträde till den slutna krets, pensionatsgästerna utgöra, genom att själv taga in på pensionatet och han kommer därför att i hög grad få karaktär av spion. Ställer sig pensionatets innehavare på den ståndpunkten, att det är kärandens skyldighet att bevisa att överträdelse skett — att intaga denna ståndpunkt är hans rätt — måste vittnen instämmas. Dessa vittnen måste tagas bland pensionatsgästerna, vilka måste förutsättas vara synnerligen ovilliga att vittna i fråga om den brottsliga gärning som begåtts. Med den starka uppmärksamhet, som pressen ägnar radiofrågor, måste en rättegång mot en pensionatsföreståndare med dennes gäster som vittnen bliva känd i vida kretsar. Man behöver icke sväva i tvivel, om att en dylik rättegång måste väcka indignation och icke kommer att bidra till aktningen för den svenska lagen.

I det föregående har jag ur allmänhetens och ur restaurang- och pensionsinnehavarnas synpunkt sett frågan om existensen av de genom 1933 års rättsfall hävdade inskränkningarna i rätten att genom radiomottagare sprida verk, för vilka författarrättsskydd föreligger. Hur ställer sig emellertid frågan ur de synpunkter, som tonsättarna och de exekverande musikerna företräda?

Tonsättarna ha genom Stims verksamhet fått större inkomster än de eljest skulle erhållit. Dessa större inkomster ha de fått även genom den verksamhet från Stims sida, som är grundad på 1933 års utslag. Jag saknar emellertid anledning antaga annat än att de arvoden, Radiotjänst ger, äro avpassade efter mottagarnas antal. I varje fall böra Radiotjänsts honorar beräknas efter det förhållandet, att praktiskt taget hela landet till Radiotjänst erlägger avgifter för att få lyssna på radions prestationer. De böra icke fastställas med hänsyn till att en författare kanske även kan erhålla inkomster från restauranger och pensionat. I att hävda denna grundsats ha tonsättarna just genom sin organisation — som den svenska lagstiftningen icke ställt under offentlig kontroll, vilket mycket väl skulle kunna diskuteras på grund av de stora vanskligheter, som fördelningen mellan tonsättarna av de influtna medlen måste erbjuda — ett så mäktigt vapen, att icke inkomster från restauranger, hotell och pensionat skola behövas. Kanske kan det särskilt betonas, att just i detta hänseende tonsättarna enligt den svenska lagstiftningen intaga en gynnsam ställning. Sverige har nämligen icke begagnat sig av det medgivande, som finnes i bernkonventionen, att vid tvist om storleken av arvodet till författare för rätt att radiera hans verk arvodet kan bestämmas av en utomstående »kompetent auktoritet».

För ett antal exekverande musiker skulle, enligt ett argument som stundom anföres då det gäller frågan om författarskyddet för verk, som återgives genom radio, ett bortfallande av avgifterna till Stim betyda arbetslöshet. Restauranginnehavare, som nu ha musici anställda i sina lokaler, skulle bli mera benägna att nöja sig med radio, om avgifterna till Stim fölle bort.

Radion bleve så avsevärt billigare än anställande av musici. Jag vågar anse synpunkten oriktig. Ingen restaurang, som står i valet mellan att engagera ett musikkapell eller nöja sig med radio — om nu dylika restauranger över huvud finnas — kan basera den framtida verksamheten blott på radion; den måste alltid, och förmodligen som huvudsak, lägga grammfonen till grund. För utförande av musik på grammfon komme ju även efter en lagändring i fråga om radion Stim att fortfarande kunna uppbära avgifter.

En sammanfattning av vad jag nu angivit torde visa skälen för mitt påstående, att den genom 1933 års utslag hävdade inskränkningen i innehavarnas av radiomottagare rätt att för var och en återgiva av författarrättslagen skyddade verk bör bringas att upphöra. Måhända har lagstiftningen ännu icke gjort allt vad den kan för författarna. En reglering på lagstiftningens väg av förlagsavtalet kan t. ex. möjligen giva författarna fördelar, som de nu icke äga. Men man gagnar icke författarrättens sunda utveckling genom att behålla en sådan utväxt som inskränkningarna i rätten att genom radiomottagare fritt återgiva vad radiosändarna utsänt. Sedan radion har fått den utomordentliga spridning, den nu äger, ha inskränkningarna i rätten att åt allmänheten delgiva vad som utsändes genom radion förlorat den motivering, de tidigare kunnat hava. Dylika inskränkningar passa icke i en teknik, där det ena numret följer det andra — lika litet som det passar, att avgifter för vad staten låter sända ut skola kunna utkrävas av enskilda. Det finnes blott en rationell lösning på hithörande fråga. Från de avgifter, som erläggas för radiolicenserna, bör var och en, vars arbete användes i radions tjänst, få hela den ersättning, som tillkommer honom, så att varje innehavare av en radiomottagningsapparat kan låta allt, som frambringas på denna, komma till vilkens som helst kännedom utan några inskränkningar.

I det föregående har jag icke berört, att jämlikt bemyndigande givet i statsråd den 28 oktober 1937 statsrådet och chefen för justitiedepartementet tillkallat två sakkunnige, presidenten i Svea hovrätt Birger Ekeberg och professorn vid Stockholms högskola Gösta Eberstein, att såsom sakkunniga inom departementet verkställa utredning rörande revision av gällande författningar om rätt till litterära och musikaliska verk samt verk av bildande konst ävensom angående ny lagstiftning om andra närstående andliga rättigheter. Den närmaste orsaken till igångsättandet av denna utredning har varit önskvärldheten av ett nordiskt samarbete på auktorsrättens område; av Ekeberg och hovrättsrådet Himmelstrand har i detta ämne utarbetats en utförlig promemoria (se Svensk juristtidning 1938 s. 524). Av flera skäl kan det emellertid knappast förväntas att utredningen kan avslutas inom den närmaste framtiden. Den senaste tidens tekniska utveckling har t. ex. förvandlat författarrättslagstiftningen, som f. ö. blott är en del av det område, å vilket de sakkunnige skola utarbeta förslag, från ett tämligen lättbehandlat till ett svåröverskådligt och invecklat fält. Utredningsmännen ha bl. a. att taga hänsyn till de svårbehärskaade problem, som ljudfilmens tillkomst ha

skapat, och till de exekverande artisternas krav på skydd för sina prestationer. Arbetet är dessutom lagt på gemensamt nordisk grundval, vilket kommer att i viss mån fördröja det, och kanske kommer man att avvakta den konferens för bernkonventionens revidering, vilken är planerad. Med hänsyn till allt detta torde proposition i de frågor, utredningen skall omfatta, knappast kunna förväntas förrän tidigast till 1941 eller 1942 års riksdagar. Inskränkningarna i den rätt, en innehavare av en radiomottagare har att i deras helhet låta radioprogrammen komma fram till vem som helst, böra emellertid, sedan Stim utsträckt sina anspråk även till pensionaten, omedelbart upphöra. Det kan icke vara riktigt, att ännu i årtal tvinga innehavaren av ett pensionat med tio à femton gäster att antingen erlægga dryga avgifter till Stim eller också att helt avstå från sin rätt att till sina gästers förströelse hava radio. Man torde heller icke böra glömma, att semesterlagen redan trätt i kraft. Man bör främja uppkomsten av semesterpensionat, som för minsta kostnad kunna giva mesta möjliga valuta. Dessa pensionat måste hava radio bl. a. för väderleksrapporterna, som för semesterfirare äro av utomordentlig betydelse. Genom de inskränkningar, som upprätthållas i fråga om rätten att återgiva verk, vilka utsändas genom radio, belastas emellertid verksamheten vid dessa pensionat med kostnader, som ej borde träffa dem. Enligt min uppfattning är det visserligen överhuvud tvivelaktigt, huruvida 1933 års prejudikat äga tillämplighet på pensionat, t. o. m. om dessa i annonser direkt angiva att de ha radio. Av vikt är emellertid att lagen blir alldeles klar att det ej finnes någon inskränkning i fråga om radioinnehavares rätt att låta var och en lyssna på radion.

Även om författarrätten numera är en invecklad lagstiftning, är spørsmålet om upphävande av inskränkningen i innehavarnas av radiomottagningsapparater rätt att låta de utsända radionumren komma till vem som helst känne- dom en relativt enkel sak, som utan tvekan kan göras till föremål för prövning direkt från riksdagens sida. Tekniskt synes mig frågan kunna lösas genom antagande av följande

F ö r s l a g

till

Lag om ändrad lydelse av 10 § lagen om rätt till litterära och musikaliska verk den 30 maj 1919.

Härigenom förordnas att 10 § lagen om rätt till litterära och musikaliska verk den 30 maj 1919 skall erhålla följande ändrade lydelse:

Utän hinder av — — — fortlöpande dagshändelse.

5) att ett verk, som utsändes genom radio, offentligen återges genom radiomottagningsapparat.

Denna lag träder genast i kraft.

Genom satsen »som utsändes genom radio» är uttryckt att ett återgivande av verk genom radiogrammofon icke faller under förevarande bestämmelse utan regleras av lagens allmänna stadganden. I övrigt torde den föreslagna lagtexten icke erfordra kommentar.

Till slut torde böra anmärkas, att hinder icke föreligger i bernkonventionen för en lagändring av angivet slag. Bernkonventionens förevarande bestämmelser finnas i artikel 11 bis, som antogs vid en konferens i Rom 1928, vars resultat f. ö. ligga till grund för 1931 års svenska lagstiftning. Artikel 11 bis stadgar i hithörande hänseende att upphovsmännen till litterära och konstnärliga verk hava uteslutande rätt att låta verken offentliggöras genom radioutsändning (par la radiodiffusion). Förhandlingarna vid konferensen (Actes de la conférence de Rome 7 mai—2 juin 1928, Berne 1929) visa icke att man med denna artikel avsåg mera än att stadga att för själva utsändandet av litterära och musikaliska verk fordrades författarens tillstånd (Man hade visserligen inom en delegation sin uppmärksamhet riktad å det fall, att å mottagningsorten utsändningen genom en högtalare delgavs offentligheten, a. a. s. 257, men detta ansågs inom denna delegation likvärdigt med ett offentligt framförande. Självfallet lade därvid denna delegation sitt hemlands rättssystem till grund för sin åsikt.) Under de förarbeten, som ägt rum för förberedande av nästa konferens för revidering av bernkonventionen, har visserligen framkommit förslag att i bernkonventionen införa en bestämmelse, att upphovsmän till litterära och konstnärliga verk ha uteslutande rätt att medelst högtalare eller på liknande sätt delgiva publiken ett genom radio utsänt verk (Statens offentliga utredningar 1937: 18, s. 37). Detta bör emellertid så mycket mindre vara ett hinder för en lagstiftning i ovan angiven riktning som Sverige icke bör ansluta sig till den under förarbetena till den nya konferensen föreslagna bestämmelsen. Fråga är väl, om denna bestämmelse har utsikt att bland medlemmarna av bernkonventionen vinna mera odelad anslutning. Överallt torde det väl snart stå klart, att själva problemet blir ett annat, när hart när varje person i samhället har tillgång till radio, än det var, då detta var fallet med ett jämförelsevis obetydligt antal.

På grundval av vad nu anförts får jag alltså föreslå,

att riksdagen ville för sin del antaga ovanstående lagförslag.

Uppsala den 16 januari 1939.

Åke Holmbäck.